

1996. – 336 с. 7. *Звегинцев В. А.* Очерки по общему языкознанию / Владимир Андреевич Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ, 1962. – 384 с. 8. *Ищенко Н. Г.* Словообразовательная синонимия в современном немецком языке: Монография / Нина Григорьевна Ищенко – К.: Изд. центр КДЛУ, 2000. – 348 с. 9. *Басок В. А.* Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Басок Вероніка Андріївна. – К., 2006. – 183 с. 10. *Осовська І. М.* Висловлювання-відмова: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти (на матеріалі сучасної німецької мови): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Ірина Миколаївна Осовська. – К., 2003. – 188 с. 11. *Сенько Е. В.* Коннотативно-прагматическая динамика лексических единств / Елена Викторовна Сенько // Коммуникативно-прагматическая семантика. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 70–82.

СИНГАЇВСЬКА Г.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДІСПРИКМЕТНИК У СИСТЕМІ ЧАСТИН МОВИ

У статті розглянуто статус дієприкметників у системі частин мови, аналізуються семантичні, структурні та функціональні особливості іспанських дієприкметників, що складають парадигму предикатів: латентного, вторинного і первинного.

Ключові слова: частина мови, неособові форми дієслова, дієприкметник, латентний предикат, вторинний предикат, первинний предикат, іменні модифікатори, мовленнєва стратегія мовця.

В статье рассматривается статус причастия в системе частей речи, анализируются семантические, структурные и функциональные особенности испанских причастий, составляющих парадигму предикатов: латентного, вторичного и первичного.

Ключевые слова: часть речи, неличные формы глагола, причастие, латентный предикат, вторичный предикат, первичный предикат, речевая стратегия говорящего.

The article analyses semantic, structural and functional peculiarities of Spanish participles which form the paradigm of the following predicates: latent, secondary and primary.

Key words: part of speech, non-finite verb forms, participle, latent predicat, secondary predicat, primary predicat, the speaker's speech strategy.

В останні десятиріччя у наукових парадигмах намітився перехід до вивчення комунікативних і когнітивних властивостей мовних одиниць. Одночасно з цим триває поглиблене вивчення мовних фактів, які не набули однозначного тлумачення в традиційній лінгвістиці і залишаються предметом гострих дискусій. Так, у науці про мову другої половини ХХ століття велика увага приділяється проблемі перехідності у системі частин мови, уточненню місця “гібридних” слів у системі лексико-граматичних класів. Вивчаються такі явища практично на всіх мовних рівнях: словотворчому, лексичному, синтаксичному та інших.

Якщо частини мови можна охарактеризувати як лексико-граматичні класи слів з набором індивідуальних диференціальних

ознак, то “гібридні” класи слів (контамінанти) поєднують одночасно (іноді у трансформованому вигляді) деякі диференціальні ознаки двох частин мови водночас. Прикладами контамінантів є дієприкметники, в яких об’єднуються властивості дієслів і прикметників.

Актуальність обраної теми зумовлена увагою сучасного мовознавства до визначення граматичного статусу таких груп, виявлення специфіки їх морфологічних і синтаксичних ознак та ін. Розв’язати це завдання можна лише за умови детального розгляду всієї сукупності ознак контамінантів порівняно з ознаками об’єднаних частин мови.

Дане дослідження присвячено виявленню структурних, семантичних та функціональних особливостей дієприкметника в іспанській мові і ґрунтується на комплексному підході до аналізу лексем зазначеного різновиду.

Мета роботи полягає в розкритті статусу іспанського дієприкметника в системі частин мови через виявлення структурно-семантичних особливостей дієприкметника і всебічне дослідження функцій цієї мовної одиниці.

Об’єктом дослідження є власне дієприкметник, дієприкметникові сполучення, абсолютний та зв’язний дієприкметникові звороти, прості партиципальні висловлення, що розглядаються в руслі комунікативно-прагматичного підходу.

Предмет дослідження складають структурно-семантичні та функціональні особливості іспанського дієприкметника в реченні й тексті.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі, системному описові дієприкметників сучасної іспанської мови, їх комунікативно-прагматичних особливостей з урахуванням їхньої семантики, місця в логіко-семантичній організації висловлення, виявленні функціональної переорієнтації мовних одиниць з урахуванням польового підходу до частин мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спектр питань, пов’язаних із вивченням дієприкметника в комунікативно-функціональному аспекті, охоплює дослідження проблем граматичного статусу дієприкметника в різних мовах (О.О.Потебня, Ф.І. Буслаєв, О.О.Шахматов, В.В.Виноградов, О.М.Пешковський, С.І.Абакумов, Г.М.Гнатюк, І.К.Кучеренко, Н.Д.Чконія, В.З.Марин) [1;2;3;4;5;6;7;8;9;10], їх синтаксичної валентності (Г.О.Багірова,

Н.Л.Вітрешко) [11;12], словоутворюваних можливостей (А.І.Бахарєв, Л.П.Калакуцька, Д.Г.Гринчишин, В.В.Лопатін) [13;14;15;16], структурно-семантичної ролі в рамках окремого речення (О.Е.Богданович, В.В.Колесников, В.М.Русанівський) [17;18;19].

Постановка завдання. Враховуючи суперечливий характер трактування дієприкметника в лінгвістичній літературі, його складність і багатогранність, а також фрагментарність досліджень різних аспектів даного феномена в сучасній іспаністиці (М.Каро, А.Бельо, Х.Рока Понс, Порто Дапена, О.К.Васильєва-Шведе, М.Ф. Самусенко, І.В.Бонацька), ми вважаємо за необхідне вивчити іспанський дієприкметник як підсистему неособових форм дієслова і можливостей її реалізації в мовленні на новому рівні – рівні комплексного аналізу. Дослідження цієї проблеми сприяє вирішенню загальних питань функціонально-семантичної граматики іспанської мови, оскільки поглиблює уявлення про іспанський дієприкметник як систему, в якій існують певні закономірності співвіднесеності компонентів мовного знака. Саме системний підхід до дослідження дієприкметників дозволяє повніше описати їхні семантичні та функціональні властивості, встановити зв'язки між елементами мовної системи та об'єктивною дійсністю, виявити умови їх мовної реалізації.

Спираючись на концепцію Г. Гійома [20], у статті досліджується іспанський дієприкметник як відповідна мовна підсистема. Згідно з прийнятою робочою гіпотезою:

-найбільш суттєві сторони дієприкметника відображають семантичний, структурний, функціональний аспекти. Відповідність аспектів є основною ознакою, що формує систему дієприкметника;

-подвійний статус смислових значень дієприкметника (смислової однозначності в морфологічній системі мови і потенційної смислової однозначності /багатозначності в мовленні) розкриває пермісивний характер системи;

-актуалізація дієприкметника як мовної одиниці відбувається на підставі його позиційних характеристик і прагматичної цілеспрямованості мовця. Багатозначність дієприкметника в мовленні і його однозначність в мові відображають економію мовної системи;

-морфологічна система мови являє собою систему певним чином узгоджених означуваного і означального, єдність, яка є властивою дієприкметнику як знаку мови.

Відповідно до цих положень в роботі по-новому трактується проблема підсистеми дієприкметників сучасної іспанської мови, особливості її внутрішньої організації і реалізації в мовленні.

Сама по собі мовна система не може розглядатися як деякий первинний початок, вона пізнається в функціональному плані через мовленнєві реалізації. При цьому дієприкметник розуміється не тільки як певна система, але і як функція (реалізація цієї системи в мовленні). Системні властивості дієприкметника як мовної одиниці, особливості його внутрішньої будови почасти пояснюють можливості мовленнєвої реалізації. Їх всебічне пояснення може бути досягнуто в результаті вивчення єдності взаємодіючих елементів: внутрішньої організації дієприкметника, його системних зв'язків і його реалізації в мовленні.

Етимологія слова “дієприкметник” не викликала і не викликає у лінгвістів будь-яких сумнівів. Назва ця буквально перекладена Іоанном Болгарським з грецької *μετοχη* від *μετοχω* – брати участь; цілком такий же зміст має латинське *participium* від *partem capere* – брати участь, причетним бути [9:9]. Так само пояснюється дієприкметник і в “Етимологічному словнику російської мови” М. Фасмера [21].

Проте коли мова йде про дієприкметник як граматичну категорію, то в лінгвістичній літературі це питання вирішується чи то на користь дієслова, чи то на користь прикметника, чи то на користь визнання дієприкметника самостійною частиною мови.

Вчення про граматичну категорію “частина мови”, її вияв у різних конкретних мовах склалося не відразу, і в історії науки зазнавало змін, часом досить помітних.

Остаточно класифікація граматичних класів сформувалась і закріпилась у александрійській граматичній школі, що зуміла створити досить довершену для свого часу граматичну систему, яка завдяки цьому зберегла домінуючі позиції у мовознавстві аж до XIX століття. Як відомо, їхня морфологічна система включала вісім частин мови, які були закріплені такими термінами у “Граматичці” Діонісія Фракійця: ім'я, дієслово, *μετοχη* (дієприкметник), член, займенник, прийменник, прислівник, сполучник.

Термін *μετοχη* (дієприкметник) зустрічається вже у стоїків. Але вони не розглядали дієприкметник як окрему частину мови, а, вбачаючи в ньому щось середнє між дієсловом та іменем, вважали його дієслівною формою і зараховували до дієслова, називаючи

“дієприкметниковим дієсловом”, що відмінюється за відмінками, або відхиленням від дієслова [22:55].

Граматики александрійської школи, зокрема Діонісій Фракієць, вважали дієприкметник самостійною частиною мови, що має властивості імені та дієслова: “Дієприкметник – це слово, яке має властивості дієслова та імені. Ознаки його ті ж самі, що в імені та дієслові, крім особи та способів” [23:67]. Так само трактує дієприкметник і Аполлоній Діскол. Він зазначає, що позиція дієприкметника в переліку частин мови відразу після імені й дієслова залежить від природи цієї частини мови, від тісного зв’язку з іменем і дієсловом [23:67].

Найдетальніше опрацьоване питання про дієприкметник у Прісціана, на думку якого, дієприкметник є самостійною частиною мови і повинен займати третє місце після імені та дієслова, від яких він утворений [23]. Далі Прісціан вказує, що, зберігаючи властивості дієслова, дієприкметники залишаються власне дієприкметниками, але якщо вони втрачають здатність виражати категорію часу і зберігають відмінки, – то переходять в імена. Таким чином, дієприкметник займає середнє місце між дієсловом та іменем, тому граматики, як вважає Прісціан, цілком обґрунтовано дали йому назву *participium*.

Отже, початкові граматики грецької та латинської мов розглядали дієприкметник як окрему частину мови, яка знаходиться між іменем та дієсловом, і, будучи гібридною частиною мови, поєднує в собі ознаки як імені, так і дієслова.

Услід за грецькими та латинськими вченими дієприкметник визнають самостійною частиною мови і автори перших слов’янських граматик (в тому числі М.Смотрицький і М.Ломоносов). Винятком з цієї традиції є “Грамматика словенская” І.Ужевича (1643), де граматичні категорії дієприкметників розглядаються разом з дієслівними, до складу дієприкметників автор відносить форми на – *чи* (*пануючи, держачи*).

У 1818 р. з’явилася перша грамматика живої української мови – “Грамматика малороссийского наречия” О.Павловського, написана російською мовою. Її автор дотримувався поширеного тоді в російському мовознавстві вчення про 8 частин мови, хоч і підкреслив, правда, не зовсім точно, що українська мова дієприкметника (причастия) зовсім не знає, йому відповідає сполучення займенника з

дієсловом у теперішньому або минулому часі: *подай свічку, що на столі стоїть* [24:10].

У російській лінгвістичній літературі в основному було розповсюджене подвійне визначення дієприкметника. Одна група лінгвістів підтримувала М.В. Ломоносова та М.І. Греча, вважаючи дієприкметник частиною мови, а інша група – О.Х.Востокова, розуміючи дієприкметник як прикметник в широкому значенні цього слова, тобто як “віддієслівний прикметник”, “дієслівний прикметник”, “вид прикметника” або просто “прикметник”. У подальшому дієприкметник розглядали як частину мови І.І.Срезневський, Д.М.Овсяніко-Куликовський, О.М.Пешковський та деякі інші вчені. О.М.Пешковський вважає дієприкметник “в буквальному розумінні змішаною частиною мови”, бо “в дієприкметнику змішані дієслово і прикметник” [5:128].

Нове визначення дієприкметника ми бачимо в наукових працях О.О.Шахматова, який відносить інфінітив, дієприкметник і дієприслівник до невідмінюваних “форм дієслова” [3:197]. Термін “форма дієслова” належить О.О.Шахматову. Докладне тлумачення дієприкметника О.О. Шахматов дає в роботі “Учение о частях речи”: “Дієприкметник це назва дієслівної ознаки, ускладненої уявленням про пасивну ознаку, тобто уявленням про властивість або якість; таким чином дієприкметник є дієслівним прикметником, це така форма (частина мови), яка поєднує граматичні властивості дієслова і прикметника” [25: 82]. І далі: “Дієприкметники – це дієслівні форми, тобто назви дій, станів, що розуміються в атрибутивній залежності від уявлення про субстанцію” [25:38].

Цікаву думку стосовно дієприкметника висловив свого часу О.О.Потебня: “Насамперед не варто вважати дієприкметник обов’язково словом віддієслівним: він не виникає від дієслова, а з’являється разом з ним. Власне і щодо пізніших дієприкметників, які розуміються у вузькому значенні, у крайньому разі про значну їх частину, не можна сказати із впевненістю, що вони виведені від дієслова (vb.finitum); факт полягає тільки в спільності теми дієслова і дієприкметника, спільності, яка в деяких випадках могла виникнути і навпаки внаслідок віддієприкметниковості (отпричастности) деяких дієслівних розрядів” [1:88].

В.О.Богородицький відносить дієприкметник до додаткових частин мови: “До додаткових частин мови, що мають власне значення,

слід ще віднести дієприкметники, які являють собою утворення прикметників від дієслова із збереженням деяких дієслівних властивостей і які займають немов посередню позицію між дієсловом і прикметником...” [26:105].

Привертає увагу розбіжність поглядів В.О.Богородицького та О.О.Потебні щодо дієприкметника. Всю можливу історію становлення частин мови В.О.Богородицький поділяє на п'ять епох: 1) епоха імені-дієслова та подальшої диференціації на ім'я і дієслово; 2) епоха імені й займенника; 3) епоха іменника-прикметника та подальшої його диференціації; 4) епоха прислівників та подальшого переходу деяких з них до прийменників і сполучників; 5) епоха розширення категорії прикметників дієприкметниками.

О.О.Потебня схилявся до думки, що розвиток частин мови починається з дієприкметника, який дав початок імені й дієслову, а В.О.Богородицький, як бачимо, відносить формування дієприкметників до найостаннішої (за часом) епохи.

Одностайність поглядів цих вчених виявляється в тому, що вони обидва вважають, що процес формування частин мови відображає в функціональному плані процес формування речення та його членів.

Визначенню дієприкметника як дієслівної форми віддають перевагу також сучасні українські мовознавці А.О.Загородський, М.А.Жовтобрюх, Б.М.Кулик. “Дієслівно-іменною формою” вважають дієприкметник автори “Порівняльної граматики російської і української мов” М.Я.Брицин, М.А. Жовтобрюх, А.В.Майборода [27:269].

Іншої думки дотримується І.К.Кучеренко, стверджуючи, що дієприкметник “являє собою не форму дієслова і не проміжну групу слів між прикметником і дієсловом, а є звичайним відносним прикметником (віддієслівним)” [8:20] і далі підкреслює, що “дієприкметник має всі граматичні ознаки прикметника без будь-яких обмежень чи ускладнень” [8:20].

Із зарубіжних мовознавців аналогічну думку висловив свого часу видатний датський вчений О.Єсперсен: “Дієприкметники є по суті прикметниками, утвореними від дієслова... хоч синтаксично і дієприкметники, і інфінітиви зберігають багато спільного з дієсловами” [28:96].

В.В.Богданов розглядає дієприкметник як результат транспозиції “дієслово-прикметник”. Дієприкметник є результатом “неповної транспозиції, оскільки він може зберігати дієслівні властивості, тобто

мати свої власні актанти і сірконстанти” [29:162]. Аналогічну точку зору виражає О.С.Кубрякова, розглядаючи транспозицію як “місток між частинами мови”, який дозволяє мові відобразити хиткість кордонів між предметом і процесом або ознакою: при розташуванні рядом інших імен одне з них сприймається як субстанціальний елемент, інше, як ознаковий [30:66]. Відносно дієприкметника, О.С.Кубрякова зазначає, що дієприкметники зазвичай розглядаються не як самостійна частина мови, а як підклас дієслів і що підставою для цього є те, що в своїй змістовій структурі вони зберігають дієслівні значення – час, вид, стан. Крім того, при транспозиції вони “як і раніше утримують в своїй змістовій структурі більшу частину значень, релевантних для вихідних дієслів, лексичні значення дієслів не зазнають в актах транспозиції ніяких змін” [30:98].

Основною характерною рисою дієприкметника В.В.Бабайцева називає його синкретичне категоріальне значення, в якому поєднуються значення дії і ознаки предмета [31:324].

Антоніо де Небріха, автор першої граматики іспанської мови (1492) виділяє десять частин мови: ім’я, займенник, артикль, дієслово, дієприкметник, герундій, *nombre participial infinito*, прийменник, прислівник, сполучник. Стосовно *nombre participial infinito*, А. Небріха пише, що цю частину мови неможливо віднести до жодної з інших дев’яти. Більше того, такої частини мови не існувало ні в грецькій, ні в латинській, ні в арабській мовах. Тому А. Небріха дав їй назву *nombre participial infinito: nombre*, тому, що позначає субстанцію і не має часів, *participial*, тому, що схожа на дієприкметник минулого часу, *infinito*, тому, що не має визначених роду, числа, відмінка, особи. Ця частина мови служить для утворення деяких дієслівних часів з допоміжним дієсловом *e as ove* [32:504].

Грамматика Іспанської академії до 1917 року серед частин мови також називає дієприкметник, який у наступних виданнях було вилучено із складу частин мови.

У сучасних граматиках іспанської мови дієприкметник відносять до неособових (невідмінюваних, дієслівно-іменних) форм дієслова, до яких також належать інфінітив і герундій. А.Бельо називає їх *derivados verbales*, Грамматика Іспанської академії, Х.Рока Понс – *formas nominales del verbo*, Р. Секо та Перес Ріоха – *formas verbales auxiliares*, С.Хілі-і-Гайа та М.Секо – *formas no personales del verbo*, Родольфо Ленц пропонує їх називати *verboides* і визначає іспанський дієприкметник як

віддієслівний прикметник, який виражає результат завершеної дії, чи то як якість, чи то як просту минулу дію [33:480].

Мануель Секо вважає, що дієприкметник (який нормативно характеризується закінченнями *-ado, -ido*) – це форма, яку приймає дієслово для того, щоб функціонувати як прикметник [34:100].

Х.Рока Понс пропонує дієприкметники, що входять до граматизованої дієслівної форми і виражають дієслівне значення як дію (*ha entrado* та ін.), а також дієприкметники, що стали справжніми прикметниками і виражають дієслівне значення у вигляді якості (*leído, agradecido* та ін.) вилучити з розряду дієприкметників. У такому випадку власне дієприкметник знаходився б на одній відстані і від дієслова, і від прикметника [35:89].

О.К.Васильєва-Шведе та Г.В.Степанов вважають такий розподіл дієприкметників вельми умовним і недоцільним через те, що прикметники на *-do* (*leído* та ін.) мають омоніми в розряді дієприкметників [36:261]. Вони визначають іспанський дієприкметник як дієслівно-іменну форму, що позначає ознаку, яка виникла внаслідок дії і притаманна особі або предмету [36:249].

Як бачимо, у мовознавчій літературі дієприкметник визначають як прикметник, як дієслівну форму, як дієслівно-іменну форму. Така розбіжність у питанні про місце дієприкметника в системі частин мови дає підставу ще раз звернутися до нього. З'ясування цього питання може бути найбільш вірогідним, найближчим до істини при комплексному опрацюванні дієприкметника в усіх сферах його вияву.

У системі іспанської мови дієприкметник посідає особливе місце. Це клас слів, що представляє найбільший інтерес у плані вивчення семантичних і граматичних особливостей. Семантичний потенціал дієприкметника достатньо великий і складний, через те, що включає як експліцитні, так і імпліцитні компоненти різного рангу. Іспанський дієприкметник – неособова форма дієслова, яка в концептуальному полі частин мови, зокрема в сфері дієслова займає периферійне положення на межі з прикметником і частково з іменником (за цілим рядом семантико-граматичних ознак). Периферійні конструкції забезпечують цілісність концептуального поля частин мови: інфінітив↔іменник, дієприкметник↔прикметник, герундій↔прислівник.

Дієприкметник об'єднує структурно неоднорідну і семантично багату групу слів. Мотивованість дієсловом, а отже, його семантика, з одного боку, структурні особливості прикметника – з другого,

зумовлюють двоплановість його ознак як лексичної і граматичної одиниці та широту функціонування – атрибутивного, предикативного з виразною дієслівністю, субстантивного, а також різноманітність його синтаксичних зв'язків. Дієприкметники передають поняття динамічної ознаки у її відношенні до діяча й об'єкта дії.

Сигніфікативну сутність прямого номінативного значення дієприкметника, тобто той зміст, те розуміння, яке це значення викликає в свідомості людини, визначають три загальні семантичні категорії: суб'єкт дії – дія в її результативному осмисленні – об'єкт дії. Дієприкметник називає наявну ознаку, яку можна визначити як стан об'єкта дії в результаті дії суб'єкта: *abrir la ventana – la ventana abierta, engañar al marido – el marido engañado* та ін.

Невідповідність між пасивною формою та активним значенням деяких дієприкметників свідчить про те, що в дієприкметнику можна виділити також сему 'стан суб'єкта дії': *un hombre leído*.

За семантичними ознаками іспанські дієприкметники розподіляються на 4 групи: 1. Пасивний дієприкметник минулого часу (*matado, acabado*); 2. Активний дієприкметник минулого часу (*desaparecido*) і дієприкметники займенникових дієслів (*salvado, casado*); 3. Пасивний дієприкметник зі значенням теперішнього часу (*querido, honrado*); 4. Дієприкметники з активним значенням теперішнього часу (*callado, agradecido*).

В основу семантичного аналізу іспанського дієприкметника закладені теоретичні положення поширеного у лінгвістичній науці 80-90-их років інтегрального підходу до вивчення значення слова. Згідно з інтегральним підходом основні властивості значення дієприкметника полягають у тому що: 1) значення дієприкметника як лексеми відрізняється інтегральним характером і складається із компонентів, які відбивають усі ознаки предмета номінації, що зафіксовані суспільною свідомістю; за своїм характером значення являє собою знання про світ; 2) значення дієприкметника членується на ряд компонентів, які сприяють утворенню структури загального значення, до цього ж, ці компоненти суттєво відрізняються один від одного за змістом і ступенем складності; 3) значення дієприкметника характеризується нелімітованим характером, що зумовлено принциповою неможливістю чітко визначити його межі та вичерпно обчислити його структурні компоненти; 4) структура значення дієприкметника створена за принципом поля і включає ядро й

периферію; 5) у комунікативному акті значення дієприкметника актуалізується лише у тій його частині, яка релевантна для конкретних комунікативних завдань; ця сукупність сем являє собою актуальний смисл дієприкметника як лексеми; 6) в усякому мовному вжитку слова виявляється семне варіювання системного значення дієприкметника, яке здійснюється під впливом особливих семних процесів; 7) варіювання виступає як іманентна властивість семантичного значення, необхідна умова його функціонування.

Оскільки не існує мовлення без мовця і немає мовця без суб'єктивних оцінок, кожне слово має тією чи іншою мірою супутнє конотативне значення.

Наведемо як приклад конкретне слово – дієприкметник *llegado* (прибулий) і подивимось з яких конгредієнтів складається його семантичний зміст, співвідносний з його знаковим значенням. Назвемо умовно ці конгредієнти уявленнями і позначимо їх цифрами. *Llegado* – 1) уявлення руху; 2) уявлення напрямку руху; 3) уявлення про поєднання різних понять (граматичного та лексичного); 4) уявлення про людину чоловічої статі (іменник чоловічого роду); 5) уявлення діючого суб'єкта; 6) уявлення про однину; 7) уявлення про властивість бути атрибутом у реченні; 8) уявлення про властивість утворювати абсолютні конструкції зі значенням часу; 9) уявлення про спроможність бути смисловим компонентом первинного предиката.

Основна конотація при такій концепції міститься лише в елементах 1) та 2). Але наскільки б не були незначними інші складові змісту, вони також представлені в значенні. Всі елементи, крім 1) та 2), виражені в формально-граматичних ознаках. Конотацію ж слід розуміти як семантичну модифікацію значення, яка включає в себе сукупність рис, властивостей та відтінків, що імпліцитно містяться в назві, але не представлені своїми формальними ознаками. Вони скоріше вказують на те, як переживає ці значення мовець (адресат), або яке місце приділяється їм відносно інших значень.

Основним ядром значення кожного повнозначного слова є його поняттєво-предметна віднесеність. Без такої співвіднесеності з певним поняттям слово не було б знаком мови. Головну ідею поняттєвого наповнення дієприкметника, точніше його лексичного значення, як і в інших словах, несе коренева морфема. Коренева морфема дієприкметника, в якій закладене найзагальніше поняття, ідентична кореневій морфемі співвідносного мотивуючого дієслова.

Для конкретизації загального значення у мові використовуються різні словотвірні засоби, що вносять у слово лексичні відтінки і значення граматичних категорій, а часто виконують ще й граматичну функцію оформлення слова, яка визначає його належність до певної частини мови. В іспанській мові такими морфемами, що зумовлюють належність дієприкметника до окремого класу слів, є дієприкметникові суфікси *-ado*, *-ido*. Словотвірні морфемі, крім поняттєвого значення, мають ще лінгвістичне, яке полягає у вираженні системних зв'язків у мові. Вплив системності можна виявити, зокрема, у творенні дієприкметників без мотивуючих дієслів (*el joven enlevitado; ...dijo Miguel, ahora siluetado contra la luz radiante* (Hurtado, 76).

Подвійна природа дієприкметників, безперечно, підтримує досить активний процес їх ад'єктивації, якому сприяє формальна і функціональна близькість дієприкметника до прикметника. Але в основі цього явища лежать семантичні зрушення, потреба передачі дещо інших відтінків ознаки, ніж їх виражає власне дієприкметник. Ад'єктивація не впливає на морфологічну структуру, а виявляється семантично і синтаксично.

Загальновідомо, що при переході в прикметники дієприкметники втрачають процесуальність та результативність ознаки і набувають якісності. Проте дієприкметники, ад'єктивуючись, можуть мати не тільки якісний, але й відносний характер. Відносність ряду ад'єктивованих дієприкметників полягає у відсутності здатності до вияву більшої чи меншої міри ознаки. Явище ад'єктивації відбувається при втраті дієприкметником дієслівних категорій часу, виду, стану, здатності до дієслівного керування, до сполучення з залежними словами. Відрив від залежних пояснювальних слів – найперша умова ад'єктивації. Як тільки дієприкметник починає виражати постійну ознаку, він ад'єктивується. Особливо виразно це спостерігається в сфері термінології: *el estaño granulado, la sílaba abierta*.

У кожному конкретному випадку ад'єктивація відбувається по-різному, охоплюючи або прямі, або переносні значення. Зокрема цікавими є випадки, коли в переносних значеннях дієприкметник залишається власне дієприкметником, а в прямих – ад'єктивується. Наприклад, лексема *armado* (озброєний) у переносних значеннях не ад'єктивується, бо вимагає залежних пояснюючих слів (чим?). Це значення співвідносне з переносним значенням дієслова *armar* (*armado de conicimientos*). Ад'єктивується цей дієприкметник в одиничному

вживанні, маючи пряме значення: ... *hombres armados asaltaron nuestras tierras...* (Otero Silva, 16). Суперечливість, сумнівність багатьох випадків переходу дієприкметників до класу прикметників пояснюється не тільки невиразністю ознак (ряду дієприкметників як перехідної категорії), але й нечіткістю критеріїв ад'єктивованих дієприкметників. Крім того, розмежування ад'єктивованих і неад'єктивованих дієприкметників ускладнюється їх функціональною тотожністю: ад'єктивовані виконують ту ж саму атрибутивну функцію, що й власне дієприкметники, і можуть так само виступати в предикативній функції.

Найзагальнішими критеріями виявлення ад'єктивованих дієприкметників є неможливість їх трансформації в конструкцію з особовим дієсловом та неможливість сполучення із залежними словами, навіть потенційно (*agua bendita, caballero andante, demonio salvado*). Розширення цих словосполучень залежними словами руйнує якісну ознаку, натомість якої з'являється процесуальна.

При цьому абсолютно необхідною умовою є застосування цих критеріїв у певному контексті.

В основі субстантивації дієприкметників лежить, з одного боку, втрата дієслівних ознак – категорій часу, стану, виду та дієслівного керування, а з другого – розвиток ознак іменника, закріплення певного роду, набуття категорії числа залежно від семантики слова. Субстантивованій дієприкметник втрачає притаманну йому дійову ознаку – процесуальність і результативність, а якщо він був ад'єктивованій – якісність. Натомість він починає виступати замість іменника, позначаючи предмет, характерну ознаку якого передавав.

Матеріал іспанської мови дає докази того, що в ряді випадків субстантивовані дієприкметники зберігають дієслівні категорії. Так, ряд пасивних дієприкметників, субстантивуючись, позначають осіб, яких треба називати за ознакою дії, спрямованої ззовні. Тобто пасивний характер зберігається повністю. Особливо виразно це виявляється при порівнянні з іменниками, які оформлюються суфіксами на означення діяча – *-dor, -tor, -sor: vencido, m – vencedor, educado, m – educador, electo, m – elector, ofendido, m – ofensor*.

Вивчення функціонування окремих одиниць з позиції лінгвістики тексту висуває на перший план проблему змістовного боку частин мови.

Семантика дієприкметників не може залишатися абсолютно незмінною, коли вони, у рамках тексту, взаємодіють між собою і з

іншими мовними одиницями. Вона обов'язково зазнає впливу як тексту в цілому, так і окремих мовних одиниць, що оточують дієприкметник. У свою чергу, дієприкметники як одиниці тексту, самі впливають на формування структурного, формального і змістовного боку його організації і забезпечують зв'язок між окремими одиницями, висловленнями, частинами тексту. Так, атрибутивна конструкція (АК) "іменник – об'єкт дії + дієприкметник" являє собою мікроконтекст, що реалізує всі категоріальні ознаки дієприкметника. АК може співвідносити конкретне висловлення як з попереднім, так і з подальшим контекстом, а також з ситуацією, яка існує за межами тексту, проте є зрозумілою мовцю та слухачу.

Дієприкметник як текстовий регулятор є компонентом мовленнєвої стратегії мовця, яка зумовлена факторами ситуації.

Реалізуючи свої комунікативні інтенції, намагаючись досягти певного перлокутивного ефекту, суб'єкт використовує різноманітний арсенал мовленнєвих засобів. Серед інвентарю цих засобів особливе місце посідає вживання граматичних форм у невластивій їм функції, завдяки чому увага адресата акцентується на оцінці того, хто говорить. Іллокутивна сила, ступінь якої підвищується в результаті використання суб'єктом названого прийому і зворотний перлокутивний ефект пов'язані не тільки з квантами інформації, що експлікуються але й з імпліцитними ідеями, оцінками, положеннями.

Дієприкметник може входити також до іменних груп, які займають у реченні позиції підмета й додатка, означення й обставини.

Дієприкметник як іменний модифікатор може бути обов'язковою чи факультативною одиницею. Ступінь необхідності дієприкметника у кожному конкретному висловленні різний і залежить від референтної характеристики іменної групи. У нереперентних іменних групах дієприкметник частіше буває необхідним, тому що в центрі уваги при цьому опиняється ознака.

Загальною характеристикою іменних груп у позиціях підмета й додатка є те, що вони безпосередньо пов'язані з предикатом висловлення як його суб'єкт або як його об'єкти, входячи, таким чином до структури пропозиції як її актанти. Іменна група, що знаходиться в позиції обставини, має власну предикативність, вторинну відносно основного предиката, проте достатню для того, щоб надати групі відносної незалежності.

Дієприкметник, зберігаючи свою морфологічну дієслівно-іменну сутність і виявляючи іменні властивості, виконує функцію предикатива в простому і складному іменному присудку. Виступаючи другим компонентом описової дієслівної конструкції, є основним, а в аналітичній формі – єдиним, носієм лексичного значення всього сполучення, що визначає зміст, який передає дана конструкція в мовленні. При цьому, виявляючи свої дієслівні властивості, дієприкметник бере участь у формуванні граматичного значення всієї дієслівної конструкції. Отже, дієприкметник є важливим смисловим і структурним компонентом первинного предиката.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Морфологічна система має свою внутрішню організацію, яка ґрунтується на позиційному принципі, де кожний елемент, що займає певну позицію визначається за характером відповідності означуваного і означального. Ця відповідність виступає як системоформуюча композиційна ознака, що визначає, з одного боку, значення самого елемента, а з другого боку, його потенціальні можливості.

2. Відсутність у іспанського дієприкметника своїх базисних особливостей, крім однієї – гібридності, може становити істотну перешкоду в розумінні його окремою частиною мови. Об'єктивно ж фактом в іспанській мові є існування дієприкметника як своєрідного лексико-граматичного розряду слів з ознаками дієслова і прикметника. Граматичні категорії дієслова в дієприкметнику визначають динамічність ознаки – вияв і характер дії, процесу, стану в їх протіканні або завершеності, результативності, залежність/незалежність від впливу дії ззовні. Прикметникові граматичні категорії передають цю динамічність – процесуальність чи результативність – як якість.

3. Ад'єктивація дієприкметників передусім свідчить про те, що дієприкметники не еквівалентні прикметникам, а стають ними, зазнавши втрати дієслівних особливостей. Ад'єктивація не впливає на морфологічну структуру, а виявляється семантично і синтаксично. Явище субстантивації дієприкметників, позначаючись загальними особливостями переходу в іменники, відрізняється від ад'єктивації тим, що в субстантивованих дієприкметниках, на відміну від ад'єктивованих, можуть зберігатися дієслівні властивості.

4. Функціонування іспанського дієприкметника у складі латентного, вторинного і первинного предикатів на рівні різних мовних

одиниць – синтаксеми, словосполучення і речення становить характерну рису дієприкметника і відзначається великою активністю.

5. Дієприкметник як текстовий регулятор впливає на формування структурного, формального і змістовного боку його організації і забезпечує зв'язок між окремими одиницями, висловленнями і частинами тексту.

6. Двоплановість ознак іспанського дієприкметника зумовлює широту його функціонування – атрибутивного, предикативного, субстантивного. При цьому виділяються такі основні синтаксичні функції іспанського дієприкметника у реченні й тексті: іменні модифікатори, конкретизатори завершеності дії, характеризатори дії та стану, комплетиви ментального транзитива, текстові регулятори.

Перспективним у розвитку контрастивної та когнітивної лінгвістики можна вважати вивчення релевантних структурно-семантичних і прагматичних особливостей дієприкметника на матеріалі інших мовних систем (лексичної, граматичної та синтаксичної).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Потебня А.А.* Из записок по русской грамматике. – М., 1958.
2. *Буслаев Ф.И.* Историческая грамматика русского языка.
3. *Шахматов А.А.* Синтаксис русского языка. – Л.: Учпедгиз, 1941.
4. *Виноградов В.В.* Русский язык. Грамматическое учение о слове. – М.: Высшая школа, 1986.
5. *Пешковский А.М.* Русский синтаксис в научном освещении. – М.: «Языки славянской культуры», 2001. – 8 изд.
6. *Абакумов С. И.* Современный русский литературный язык. – М., 1942.
7. *Гнатюк Г.М.* Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. – К., 1982.
8. *Кучеренко І.К.* Граматична характеристика дієприкметника і його місце в системі частин мови Мовознавство. – 1967. – № 4.
9. *Чкония Н.Д.* Русское причастие и способы его передачи на грузинский язык. – Тбилиси: Изд-во Тбилис. ун-та, 1976.
10. *Марин В.З.* Причастие и его употребление в современном молдавском литературном языке: Автореф. дис. ...канд.филол.наук:10.02.05 / Кишиневский гос.ун-т. – Кишинев, 1959.
11. *Багирова Г.А.* Причастные конструкции и их место в развитии немецкого синтаксиса // Проблемы внутренней и внешней лингвистики. – М.:Наука, 1978.
12. *Витрешко Н.Л.* К вопросу о синтаксических функциях страдательных причастий в современном французском языке: Автореф. дис. ...канд.филол.наук:10.02.05 / Моск.гос.пед. ин-т им. В.П.Потемкина. – М., 1956.
13. *Бахарев А.И.* Адъективация причастий в историко-теоретическом освещении: Дис. ... канд. филол. наук. – Саратов, 1972.
14. *Калакуцкая Л.П.* Адъективация причастий в современном русском языке. – М., 1971.
15. *Гринчишин Д.Г.* Явище субстантивзації в українській мові. – К., 1965.
16. *Лопатин В.В.* Субстантивация как способ словообразования в современном русском языке // Русский язык: Грамматическое исследование. – М.: Наука, 1967.
17. *Богданович Е.Э.* Обособленный причастный оборот в современном английском языке: Автореф. дис. ...канд.филол.наук:10.02.04 / МГПИ. – М., 1988.
18. *Колесников В.В.* Причастие и причастный оборот в семантической структуре предложения в современном французском языке: Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.05. – Минск, 1982.
19. *Русанівський В.М.* Дієприкметник у поезії Т.Г.Шевченка // Джерела мовної майстерності Т.Г.Шевченка. – К: АН УРСР, 1964.
20. *Гийом Г.* Принципы теоретической лингвистики. М.: Прогресс, 1992.
21. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка. М.: Прогресс, 1986.
22. *Сафроняк О.В.* Становлення термінів – назв частин мови у древньогрецькій граматичній теорії // Іноземна філологія. – 1990. – Вип. 99.
23. *Смольська Л.Ю.* Про частиномовну

приналежність дієприкметника // *Іноземна філологія.* – 1990. – Вип.99. 24. *Жовтобрюх М.А.* Система частин мови в українській лінгвістичній традиції // *Мовознавство.* – 1993. – №3. 25. *Шахматов А.А.* Из трудов А.А.Шахматова по современному русскому языку: (Учение о частях речи). – М., 1952. 26. *Богородицкий В.А.* Общий курс русской грамматики. (Из университетских чтений.). – М. –Л., 1935. 27. *Брицин М.Я., Жовтобрюх М.А., Майборода А.В.* Порівняльна граматики української і російської мов. – К.: Вища школа, 1987. 28. *Есперсен О.* Философия грамматики. – М., 1958. 29. *Богданов В.В.* Семантико-синтаксическая организация предложения / ЛГУ. Л., 1977. 30. *Кубрякова Е.С.* Части речи в ономасиологическом освещении. – М., 1978. 31. *Бабайцева В.В.* Явления переходности в грамматике русского языка. – М., 2000. 32. *Martínez Amador E.M.* Diccionario gramatical y de dudas del idioma. – Barcelona, 1985. 33. *Lenz R.* La oración y sus partes. – Chile: Nascimento, 1944. 34. *Seco M.* Gramática esencial del español. – Madrid: Espasa-Calpe, 1989. 35. *Roca Pons J.* Estudios sobre perífrasis verbales del español. – Madrid, 1958. 36. *Васильева-Шведе О.К., Степанов Г.В.* Теоретическая грамматика испанского языка. Морфология и синтаксис частей речи. – М., 1990.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Hurtado G.C.* Los vencidos. – La Habana: Editorial Arte y Literatura, 1987. 2. *Otero Silva M.* Lope de Aguirre, príncipe de la libertad. – La Habana: Casa de las Américas, 1982.

СИТДИКОВ П.Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗВ'ЯЗОК СИНХРОННИХ ТА ДІАХРОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ТЕРМІНОЛОГІЇ (на прикладі китайської мови)

Статтю присвячено виявленню діахронічної складової китайської термінології. Через аналіз історичних процесів і впливів досліджуються синхронічні процеси, які впливають на розвиток сучасної термінології, а також доведено зв'язок і взаємовплив діахронних і синхронних досліджень у термінології.

Ключові слова: термін, термінологія, термінотворення, запозичення, інтернаціоналізми, кальки, аббревіатури.

Статья посвящается исследованию диахронической составляющей в китайской терминологии. В ней анализируются исторические события, изучаются синхронические процессы, которые влияют на развитие современной терминологии, а также доказывается взаимосвязь диахронии и синхронии в терминологических исследованиях.

Ключевые слова: термин, терминология, терминообразование, заимствования, интернационализмы, кальки, аббревиатуры.

The article is devoted to research of diachronous component in the Chinese terminology. Here the historical events are analyzed, synchronic processes which influence development of modern terminology are studied. And also in the article is proved the interrelation of diachronism and synchronism in terminological researches.

Keywords: term, terminology, term-formation, adoptions, international adoptions, tracing-words, abbreviations.